

אוצרות הגאולה

עיונים וביאורים בדברי הרמב"ם
על ימות המשיח והגאולה העתידה

ג

מכון אור החסידות	Or Hachasidus
סניף ארץ הקודש	Head Office
ת.ד. 2033	1469 President St. #BSMT
כפר חב"ד 6084000	Brooklyn, NY 11213
03-3745979	United States
Likras@likras.org	(718) 534-8673

צוות העריכה וההגהה: הרב לוי יצחק ברוק, הרב משה גורארי,
הרב מנחם מענדל דרוקמן, הרב מאיר יעקב זילברשטרום, הרב שלום חריטונוב,
הרב אברהם מן, הרב יצחק נוב, הרב ישראל ארי' לייב רבינוביץ

רמב"ם הלכות מלכים ומלחמות פרק יא

הלכה א

המלך המשיח עתיד לעמוד ולהחזיר מלכות דוד ליושנה לממשלה הראשונה ובונה המקדש ומקבץ נדחי ישראל ותוזרין כל המשפטים בימיו כשהיו מקודם מקריבין קרבנות ועושיין שמטין ויובלות ככל מצותה האמורה בתורה וכל מי שאינו מאמין בו או מי שאינו מחכה לביאתו לא בשאר נביאים כלכד הוא כופר אלא בתורה ובמשה רבינו שהרי התורה העידה עליו שנאמר ושב ה' אלהיך את שבותך ורחמך ושב וקבצך וגו' אם יהיה נדחק בקצה השמים וגו' והביאך ה'. ואלו הדברים המפורשים בתורה הם כוללים כל הדברים שנאמרו על ידי כל הנביאים. אף בפרשת בלעם נאמר ושם נבא בשני המשיחים במשיח הראשון שהוא דוד שהושיע את ישראל מיד צריהם ובמשיח האחרון שעומד מבניו שמושיע את ישראל [באחרונה] ושם הוא אומר אראנו ולא עתה זה דוד אשרנו ולא קרוב זה מלך המשיח דרך כוכב מיעקב זה דוד וקם שבט מישראל זה מלך המשיח ומחזין פאתי מואב זה דוד וכן הוא אומר ויך את מואב וימדדס בתבל וקרקך כל בני שת זה המלך המשיח שנאמר בו ומשלו מים עד ים והיה אדום ירשה זה דוד שנאמר ותחי אדום לדוד לעבדים וגו' והיה ירשה וגו' זה המלך המשיח שנאמר ועלו מושיעים בהר ציון וגו'.

הלכה ב

אף בערי מקלט הוא אומר אם ירדוב ה' אלהיך את גבולך ויספת לך עוד שלש ערים וגו' ומעולם לא היה דבר זה ולא צוה הקדוש ברוך הוא לתותו אבל בדברי הנביאים אין הדבר צריך ראייה שכל הספרים מלאים בדבר זה.

התוקף שבהבטחת הגאולה בנבואה ובמצוות התורה

מהיכן יודעים שהבטחת הגאולה היא פרט ממצוות התורה? / מה החילוק הוודאות שבנבואה לטיבה לתוקף שבמצוות התורה? / בין כופר בתורה לנרע ממצוות התורה ביאור מקיף בראיות שמביא הרמב"ם על הגאולה שכל אחד מהם מוסיף חידוש בתוקף שבהבטחת הגאולה

מהיכן יודעים שהבטחת הגאולה היא פרט ממצוות התורה?

ברמב"ם הלכות מלכים בב' הפרקים האחרונים (פי"א ופי"ב) פוסק הרמב"ם את ההלכות הנוגעות לגאולה העתידה לבוא על ידי משיח צדקנו, כשבתחילת דבריו שם, מיד לאחר שאומר שעתידי לעמוד לישראל מלך המשיח, והחיוב להאמין בו ולחכות לו, מביא לדבר ג' ראיות מהתורה שבכתב:

בהלכה א' הובאו ב' הראיות הראשונות, הא' מכתובים המפורשים בפרשת נצבים (ל, ג-ה) - "ושב ה' אלוקיך את שבותך וריחמך ושב וקבצך וגו', אם יהי' נדחך בקצה השמים וגו' והביאך ה'", והב' מנבואת בלעם אשר כלשון הרמב"ם - "אף בפרשת בלעם נאמר ושם נבא בשני המשיחים", וכמו שמאריך הרמב"ם לפרש את פסוקי הנבואה (בלק כד, יז ואלך) אודות דוד המלך ואודות משיח צדקנו (כמבואר בארוכה בגליונות הקודמים).

לאחר מכן, בהלכה בפני עצמה (הלכה ב'), מביא הרמב"ם רא' שלישית לביאת המשיח, וז"ל: "אף בערי מקלט הוא אומר (שופטים יט, ח-ט) אם ירחיב ה' אלוקיך את גבולך ויספת לך עוד שלש ערים וגו' ומעולם לא הי' דבר זה, ולא צוה הקב"ה לתוהו וכו'".

ולכאורה צריך ביאור: מה חסר בראיות הראשונות (מהכתוב "ושב גו'" (שבפ' נצבים) ומפרשת בלעם), שהווקף הרמב"ם להוסיף הרא' גם מהכתוב ב"ערי מקלט" [הצריכותא בכ' הראיות הראשונות - ראה לקמן במדור "פנינים"]?

גם יש לדייק, שהרמב"ם כתב ראי' זו בהלכה בפני עצמה, ולכאורה הו' לי' לכלול אותה בהלכה הקודמת יחד עם ב' הראיות הראשונות.

ויש לבאר שחידוש עיקרי יש בראי' מערי מקלט על שתי הראיות הראשונות:

ב' הראיות הראשונות הם ממקומות שבהם יש הבטחה ונבואה אודות ביאת המשיח, ואילו הראי' השלישית היא ממצוה שבתורה, וכמו שמדוייק בלשון הרמב"ם פה "ומעולם לא הי' דבר זה, ולא צוה הקב"ה לתוהו".

ועניין זה, מה שהגאולה אינה רק בגדר הבטחה או נבואה כי-אם חלק מתנאי מצוה שבתורה, מוסיף בתוקף שבעניין הגאולה. כי, אף שעניין הגאולה מפורש בתורה (כנ"ל בב' הראיות הראשונות), והרמב"ם בפירושו המשניות (הקדמה לפרק חלק) אף מנה אמונה זו בין עיקרי ויסודי התורה, מכל מקום הרי לא מצינו בתורה מצוה מפורשת להאמין בגאולה, וזהו המתחדש בזה שהקב"ה צוה על הקמת ערי מקלט לאחר שירחיב את גבולנו, שבזה נעשית הגאולה חלק מפרטי מצוות התורה.

והנה, לגבי המצוות כתב הרמב"ם בהלכות יסודי התורה (רפ"ט, ראה גם הלכות תשובה פ"ג סוף ה"ח, ועוד): "דבר ברור ומפורש בתורה שהיא מצוה עומדת לעולם ולעולמי עולמים, אין לה לא שינוי ולא גרעון ולא תוספת". ומובן שטעם אומרו על התורה הלשון - "שהיא מצוה", היינו משום שכוונתו למצוות שבתורה, וכמו שממשיך שם מיד "שכל דברי התורה אנו מצווין לעשותן עד עולם". וכעין הדברים האלו כתב גם כאן בהלכות מלכים (סוף ה"ג, וראה בגיליון א' מה שנתבאר בזה באריכות שזהו תפקידו של מלך המשיח להחזיר קיום המצוות לשלימות) "עיקר הדברים ככה הן, שהתורה הזאת חוקי' ומשפטי' לעולם ולעולמי עולמים ואין מוסיפין עליהן ולא גורעים מהן (י'וכל המוסיף או גורע או שגילה פנים בתורה והוציא הדברים של מצוות מפשוטן הרי זה ודאי בדאי ורשע ואפיקורוס)".

ונמצא מובן, שבזה שהגאולה היא חלק ממצוה שבתורה נוסף תוקף גדול להוודאות שבהבטחה שתבוא הגאולה, דכשם שעצם העניין דערי מקלט "היא מצוה עומדת לעולם כו' אין לה לא שינוי כו'", כך לא שייך שיהי' שינוי בהבטחה זו שתבוא הגאולה, מאחר שהיא אחד מפרטי מצוות ערי מקלט, ומצוות אי אפשר להם להשתנות.

וי"ל שהדברים מדויקים בלשון הרמב"ם שכתב "ולא צוה הקב"ה לתוהו", כנ"ל. ובפרט שבפרשה זו דערי מקלט גופא לא הביא את עצם ההבטחה ד"ירחיב ה' אלוקיך את גבולך", שקאי על "ארץ הקיני והקנזי והקדמוני שנכרת לאברהם ברית עליהם ועדיין לא נכבשו" (לשון הרמב"ם עצמו בהלכות רוצח פ"ח ה"ד), אלא בחר להביא רק חלק המצוה שבזה, כיון שאין כוונתו רק להביא עוד ראי' שהובטחנו על הגאולה, אלא ללמדנו שהגאולה היא פרט וחלק ממצוות שבתורה.

מהו החילוק בין התוקף שבנבואה לטובה, לתוקף שבנצחיות מצוות התורה?

ולכאורה הדברים עודם צריכים ביאור, דאיזה וודאות נוספה על ידי זה שהגאולה היא חלק ממצוות התורה, והרי אנו בטוחים בקיום הבטחת הגאולה מעצם היותה נבואה, שכן כתב הרמב"ם (הלכות יסודי התורה פ"י ה"ד): "שכל דבר טובה שיגזור האל-אפילו על תנאי אינו חוזר", וכמ"ש גם בפירוש המשניות שלו (בהקדמה): "שכשיאמר הקב"ה לנביא להבטיח לבני אדם בבשורה טובה במאמר מוחלט בלא תנאי ואחר כן לא יתקיים הטוב ההוא - זה בטל ואי אפשר להיות"; וא"כ, גם אם לא הייתה הגאולה חלק ופרט ממצוה שבתורה, היינו בטוחים בקיומה, שהרי היא הבטחה ונבואה לטובה.

ויש לומר בזה, שאמנם נכון הדבר שנבואה לטובה אינה יכולה להתבטל, אך עדיין חילוק גדול יש בין מה שהתורה היא נצחית, לבין זה שנבואה טובה אינה מתבטלת:

בנבואה, לא מצינו שלא שייך בה בעצם גדרה שינוי וביטול, שהרי "בדברי הפורענות שהנביא אומר" אפשר שיתבטלו מפני "שהקב"ה ארך אפים ורב חסד כו' [או כין] אפשר שעשו תשובה ונסלח להם" (לשון הרמב"ם בהלכות יסודי"ת שם), ואף בהבטחה לטוב אם היתה רק בין הקב"ה ובין הנביא אפשר שתתבטל אם יגרום החטא (עיין פירוש המשניות שם).

ומזה מובן, שגם במקרה שליתא לתנאים אלו, היינו שמדובר בבשורה טובה שנאמרה לישראל על ידי הנביא ולפיכך ברור לנו שההבטחה תתקיים, הנה אין זה מפני שההבטחה שעל ידי נביא בעצם אינה ניתנת לשינוי, כי אם שהבטחות אלו אין בהם שינוי בפועל (וכן מובן מפיה"מ שם, שהרי כ' שטעם הדבר שהבטחות הנביא לטובה אינן ניתנים לשינוי זהו כדי שיוכלו לבחון אם הנביא הוא נביא אמת).

משא"כ מה שהתורה היא נצחית, ו"עומדת לעולם ולעולמי עולמים" הרי פירוש הדבר הוא שאי אפשר שתשתנה, והיא למעלה מגדר שינוי (וראה הביאור לחילוק זה בין דברי נבואה למצוות התורה בארוכה בלקו"ש ח"ט עמ' 182 ואילך).

ומזה מובן המתחדש בזה שהגאולה היא פרט ממצוה שבתורה, שבאם הייתה הגאולה רק בגדר הבטחה טובה ונבואה, הנה אף שזה מספיק לנו כדי לדעת באופן וודאי שהגאולה תבוא, שכן מדובר על הבטחה לטובה, מ"מ הוודאות שבזה היא מצד גדרי הנבואה ואופנה, שנבואה מצד עצמה היא שייכת לשינויים כנ"ל. משא"כ כאשר הבטחת הגאולה היא חלק ופרט מתנאי מצווה שבתורה, הרי בזה חלה על הגאולה גדר נצחיות התורה, שהיא סוג אחר של נצחיות שאין שייך בה שום ביטול.

החילוק בין הנצחיות של מצות התורה לשאר החלקים שבתורה

אמנם, עדיין צריך ביאור:

אף שנתבאר כאן החילוק שבין הא שנבואה טובה מתקיימת שהוא רק בנוגע לפועל, משא"כ מצוות התורה אינם ברי שינוי בעצם מהותם, עדיין צריך ביאור איזה תוקף נוסף ע"י זה שהבטחת הגאולה היא פרט במצוות ערי מקלט, שהרי גם ב' הראיות הראשונות שמביא הרמב"ם אודות הגאולה, מפרשת נצבים ומנבואת בלעם, הגם שאינם בגדר מצוה שבתורה, אך הם גם לא בגדר דברי נבואה שבספרי הנביאים, שהרי הם חלק מחלקי התורה.

והרי, ברור הדבר שמה שהתורה היא נצחית ובלתי משתנית חל על כל התורה כולה, ובפרט על חמשה חומשי תורה, כמו שכתב הרמב"ם עצמו (סוף הלכות מגילה) "חמישה חומשי תורה.. אינן בטלים לעולם", דכל הנכתב בתורת משה הוא נצחי וקיים לעולם, ואם-כן כבר חל על הבטחת הגאולה שבפרשת נצבים ובנבואת בלעם גדר הנצחיות דחמשה חומשי תורה, ומה ניתוסף בתוקף הבטחת הגאולה בהא שהיא (לא רק חלק מהתורה, אלא) גם חלק ממצוות התורה?

ויש לומר בביאור הדברים, שחידוש עיקרי יש בנצחיות שבמצוות התורה, יותר משאר חלקי התורה:

בשאר חלקי התורה, אף שגם הם נצחיים בעצם ולא שייך בהם שינוי, כנ"ל, אבל עדיין אפשר שעניין הנצחיות שבהם יתקיים במובן רוחני. ועל דרך הסיפורים שבתורה, שוודאי שגם הם נצחיים, אבל כיון שהמאורעות עצמן כבר אירעו בעבר, ברור שהנצחיות שבהם מתבטאת ב"חכמות ופלאים" (לשון הרמב"ם בהקדמתו לפרק חלק היסוד השמיני) הנרמזים בהם, ולא בהעניינים כפשוטם.

ויש לומר שעד"ז הוא בהבטחות שבתורה, שאף שהן אודות העתיד, הנה יש לחלק בין הבטחות שמצינו בהן גדרים ותנאים שפירשו בחז"ל עליהן, שאז ההבטחה תלוי בדברים אלו, ותתקיים דווקא באופן שפרשו, ובין הבטחות שלא מצינו עליהן שום דברים בחז"ל, שאז אין וודאות שההבטחה תקויים כפשוטה דווקא, ובלי שום תנאים.

[וכמו שמצינו בפועל, שהעניין ד"שמא יגרום החטא" נוגע לא רק להבטחות הנביאים, אלא גם להבטחות שבתורה שבכתב, וכדאייתא בברייתא (ברכות ד, א. סנהדרין צח, ב): "עד יעבור עמך ה' עד יעבור עם זו קנית, עד יעבור עמך ה' זו ביאה ראשונה (שבא) (לארץ) בימי יהושע (רש"י) עד יעבור עם זו קנית זו ביאה שני' (כשעלו מגלות בבל בימי עזרא (רש"י)), מכאן אמרו חכמים ראויים היו ישראל ליעשות להם נס בימי עזרא, כדרך שנעשה להם בימי יהושע בן נון אלא שגרום החטא".

חזינן הבטחה בתורה שבכתב, ואעפ"כ נעשה בה שינוי, שלא נעשה להם נס בימי עזרא, אף שהובטחו "עד יעבור עם זו קנית", למרות שהתורה הזאת לא תהי' מוחלפת, ו"אין בה לא שינוי

ולא גרעון ולא תוספת", ועל כרחנו צריך לומר, שהגדר של נצחיות התורה אינו שייך לפירוש הכתובים אם הוא בגשמיות או ברוחניות, בכל אופן או בתנאי וכו'.

אבל זה ברור שהיא דהמצוות שבתורה הן נצחיות ובלתי משתנות, הכוונה בזה היא למצוות כפשוטן, שהציווים כפי שהם כפשוטם קיימים "לעולם ולעולמי עולמים", ללא שינוי גרעון או תוספת.

ובזה יובן החידוש בראי' מערי מקלט על הראיות מפרשת נצבים ומנבואת בלעם, שאמנם חלה עליהם גדר הנצחיות שבתורה, אך בכל זאת חידוש מיוחד יש בראי' מערי מקלט, שביאת המשיח והגאולה הם חלק ממצוה שבתורה, שאזי מוכרח הדבר שתבוא הגאולה כפשוטה בגשמיות, ובאופן שאין שייך בזה שינוי, כנ"ל.

בין "כופר בתורה" סתם ל"גורע ממצות התורה"

ועל פי כל זה יובן מה שנצרך הרמב"ם להוסיף את הראי' מערי מקלט, ומה שכתבה בהלכה בפני עצמה:

בהקדמה ל"ג' הראיות שהביא, הגדיר הרמב"ם וכתב: "מי שאינו מאמין בו או מי שאינו מחכה לביאתו לא בשאר הנביאים בלבד הוא כופר אלא בתורה ובמשה רבינו שהרי התורה העידה עליו", כלומר, שכל מטרת הבאת כל ג' ראיות אלו, הוא כדי להוכיח שהכופר בגאולה הוא כופר בתורה שבכתב.

והנה, לזה שהכופר בביאת המשיח נחשב ככופר בתורה שבכתב מספיקות גם ב' הראיות הראשונות מפרשת נצבים ומנבואת בלעם, שהרי, גם הכופר בהם הרי הוא כופר לא רק בדברי הנביאים, אלא במה שהעידה תורת משה על הגאולה.

אמנם, בראי' השלישית מערי מקלט, אין כוונת הרמב"ם רק להביא עוד הוכחה מתורה שבכתב על ביאת המשיח, אלא בא להוסיף ענין חדש בחומרת הכופר בביאת המשיח, ש"מי שאינו מאמין בו וכו'", נוסף לזה ש"כופר בתורה ובמשה רבינו" מפני "שהתורה העידה עליו" - הרי הוא גם "גורע" א' ממצוות התורה, שהרי לדעתו פרט זה של הוספת שלוש ערים חדשות על ששת ערי מקלט לא יתקיים, וממילא חל עליו מ"ש הרמב"ם (בהמשך שם, כנ"ל) "הרי זה ודאי בדאי ורשע ואפיקורוס".

ובזה יומתק הא דחילק הרמב"ם בין ב' ההלכות, וב' הראיות הראשונות הובאו בהלכה א', ואילו הראי' הג' הובאה בפני עצמה בהלכה ב', שכן בזה כוונתו לרמז שיש בה חידוש מיוחד, דבהלכה א' כתב הלשון שהכופר במשיח הרי הוא "כופר בתורה וכו'" לפי "שהתורה העידה עליו", וע"ז הובאו ב' הראיות שהתורה העידה עליו, ורק אחר כך מוסיף בהלכה בפני עצמה, הלכה נוספת וחדשה בעניין זה, והוא שהכופר בגאולה הוא גורע ממצוות התורה, שכן "לא צוה הקב"ה לתוהו".

מה דינו של האומר שתתכן חרטה על הבטחת הגאולה ח"ו?

ויש להוסיף שיש בהוספת הראי' הג' מערי מקלט גם שני נפקותות לדינא:

א. בדינו של האומר שאינו מאמין בגאולה העתידה לבוא מפני שסובר שאף שהובטחנו על הגאולה חל בזה שינוי ונתבטלה ההבטחה הזו (אם מפני החטא או משום דבר אחר).

דאי משום ב' הראיות הראשונות לבד, לכאורה אי אפשר לומר עליו שהוא כופר בתורה ובמשה רבינו, שכן כפירה זו היא (וראה במקורי הדברים בס"א אריכות בזה) רק כאשר הוא כופר בדברים המפורשים בתורה, אבל כאן הרי אינו כופר במה שכתוב בתורה, אלא שסבירא ל' ששייך בזה עניין החרטה (וצ"ע אם הוא בגדר כופר בתורה שבעל פה).

אבל כיון שהוכח מהראי' הג' שהגאולה היא פרט וגדר ממצוות שבתורה, אשר היא "מצוה עומדת לעולם ולעולמי עולמים", הנה זה גופא מכריח שאי אפשר שיהי' שינוי ח"ו בהבטחת הגאולה, הרי שהאומר היפך מזה, יש עליו דין כופר בתורה. דאף שהוא מאמין שהציווי "ויספת גו'" הוא מן השמים, הרי באומרו שיתבטל פרט זה דהמצוה - "כבר בטלה תורה זו" - הרי הוא "כופר בתורה" (הלכות תשובה פ"ג ה"ח).

ב. בדינו של האומר שאינו מאמין בגאולה העתידה לבוא, מפני שמפרש המקראות הללו שבתורה אודות הגאולה שלא כפשוטם (כגון שאומר שהגאולה תהי' במובן רוחני וכיו"ב).

דאי משום ב' הראיות הראשונות לבד, לכאורה אי אפשר לומר עליו שהוא "כופר בתורה ובמשה רבינו", שהרי מודה שהכתוב בתורה הוא אמת, אלא שסובר שהפירוש בדברי התורה אינו כפשוטו העניין, אלא שלא כפשוטו. ואף שכלל הוא (יבמות כד, א. וראה שבת סג, א. ובפרטיות באנצקלופדי' תלמודית בערכו) "אין מקרא יוצא מידי פשוטו", ובפרשת נצבים מפורש בכתובים אשר יהי' "ושב ה' אלוקיך וגו'", הנה צריך עיון אם אפשר לומר עליו דין כופר בתורה ובמשה רבינו רק מחמת שמפרש מקראות שלא כפשוטן.

אבל מצד זה שהגאולה היא פרט וגדר במצוות התורה, אזי באומרו שהגאולה לא כפשוטו, הוא מוציא "דברים של מצות מפשוטן", וחל עליו הדין ד"הרי זה ודאי בדאי ורשע ואפיקורוס".

ומובן אם כן, גודל החידוש בדברי הרמב"ם בהוסיפו הראי' השלישית מערי מקלט - שכן בזה מבואר שהכופר בכיאת המשיח, הרי הוא גורע ממצוות התורה, ושפיר חל עליו דין כופר בתורה ובמשה רבינו בכל גווני, גם אם הוא חושב ששייך שיהי' שינוי בהבטחה אודות הגאולה, או שהוא טוען לפירוש הכתובים שלא כפשוטן.

ומכאן תוקף גדול לעניין הגאולה העתידה לבוא, שבהיותה חלק מוגדר ממצוה שבתורה - הרי עניין הנצחיות שבה אינו שייך בעצם לשום שינוי ויתקיים בוודאי במשמעותו הפשוטה בגשמיות.

הצריכותא בראי' מפרשת נצבים ומנבואת בלעם

בהל' מלכים פי"א (הלכה א) מביא הרמב"ם שתי ראיות לביאת המשיח, האחת ממה שנאמר בפרשת נצבים (ל, ג ואילך) "ושב ה' אלוקיך את שבותך וגו'". והב', מפרשת בלעם - ד"שם נבא בשני המשיחים" (בלק כד, יז ואילך).

ויש לבאר הצריכותא בב' ראיות אלו [הראי' השלישית שהביא הרמב"ם בהלכה הבאה הובאה ונתבארה בהרחבה לעיל], כי כוונת הרמב"ם כאן בהביאו ראיות אלו היא להוכיח שמי שאינו מאמין במשיח הוא "כופר בתורה" כי "התורה העידה עליו" (לשון הרמב"ם כאן), וע"ז מביא ראיות היכן מצינו שהתורה העידה על מלך המשיח.

ועפ"ז מובן הטעם שהוצרך להוסיף את הראי' מפרשת בלעם הוא, שכן נבואתו של בלעם עוסקת בגברא, במלך המשיח, משא"כ בפרשת נצבים מדובר אודות הגאולה על ידי הקב"ה - "ושב ה' אלוקיך את שבותך", ואין מפורש שם שתבוא הגאולה על ידי מלך המשיח.

וא"כ, מהכתוב בפ' נצבים בלבד לא הי' הוכחה שהאומר שתהי' הגאולה אבל אינו מאמין שתהי' על ידי משיח בשר ודם - הרי הוא כופר בתורה ובמשה רבינו. אבל אחר שרואים גם הראי' מפרשת בלעם יודעים ש"התורה העידה עליו", שהרי בנבואת בלעם מבואר ברור אודות מלך המשיח עצמו, וכמו שהאריך הרמב"ם לבאר באריכות שבנבואתו נתנבא בלעם על כו"כ עניינים במלך המשיח ופעולותיו.

ולאידך, לא הסתפק הרמב"ם בראי' מנבואת בלעם אלא הביא גם את הראי' מפ' נצבים, ולא עוד אלא שהקדים הראי' מפ' נצבים הובאה ראשונה.

ויש לומר הטעם לזה, כי עיקר הראי' שהתורה העידה על ביאת המשיח הוא ממה שנאמר בפ' נצבים, שהרי דוקא שם הדברים מפורשים בתורה שבכתב ללא צורך בביאורם של חז"ל בזה, שהרי נאמר בפירוש "ושב ה' אלוקיך את שבותך ורחמך ושב וקבצך וגו'". משא"כ נבואות בלעם נאמרו בדרך משל וחידה, וא"כ אי אפשר לומר שפירוש נבואת בלעם על "שני המשיחים" מפורש בתורה.

ונמצא, שעיקר ההוכחה שהתורה העידה על הגאולה היא מהמפורש בתורה שבכתב בפ' נצבים, אך מכיון דשם לא מדובר על מלך המשיח, הוסיף הרמב"ם הראי' מנבואת בלעם, דשם ניבא אודות מלך המשיח.

חומר הכפירה בדברי הנביא

בהל' מלכים פי"א הי"א כותב הרמב"ם ש"מי שאינו מאמין בו [בביאת המשיח] כו' כופר כו' בתורה ובמשה רבינו, שהרי התורה העידה עליו", ואחת מהראיות שמביא לזה הוא ש"אף בפרשת בלעם נאמר, ושם נבא בשני המשיחים".

ולכאורה צריך ביאור לשונו "ושם נבא בשני המשיחים", הרי כדי להוכיח שהכופר בביאת המשיח הוא כופר בתורה ובמשה רבינו מספיק הא דנאמרו הדברים בתורה, ומהי ההדגשה שבתורת משה הובאו הדברים בנבואתו של בלעם, והוי ל' להרמב"ם לכתוב "ושם נאמרו אודות שני המשיחים" וכיו"ב.

ויש לבאר, על פי מה שנתבאר לעיל בארוכה, שמה שהרמב"ם הוסיף בהלכה שלאחרי זה עוד ראי' על ביאת המשיח מערי מקלט הוא מפני שבזה מוסיף חידוש עקרי בחומרת הכפירה בגאולה, שהכופר בגאולה הוא כגורע ממצוות התורה, וי"ל שעד"ז רמז הרמב"ם בלשונו כאן שמדובר בנבואה ("ישם נבא"), כי בזה בא להדגיש שיש כאן חומרה נוספת, שהיא רק בדברי נבואה ואינה בדברי תורה ואף לא במצוותי' של תורה.

דמצינו להלכה שעל אף שדברי תורה חמורים מדברי נביאים (ראה חגיגה י, ב וש"ט), מכל מקום מצינו חומר גם בדברי נביאים, דהעובר על דברי נבואה איזו שתהי', אף בדברי הרשות, חייב מיתה בידי שמים (רמב"ם הל' יסודי התורה פ"ט ה"ב), ועונש זה חמור הוא מהעונשים על דברי תורה שהם מחולקים בין עבירה קלה וחמורה.

ובטעם הדבר נראה, שכן לגבי בני אדם יש חומר בדברי נבואה, שכן גדר דברי נבואה הוא כלשון הרמב"ם (שם ריש פ"ז) "שהא-ל מנבא את בני האדם", וכן כ' (הלכות תשובה פ"ג ה"ח) שהם "מדע שמגיע מהבורא ללב בני אדם", ולכן כששומע אדם ציווי מפי נביא הרי זה כאילו שומע הציווי מפי הקב"ה. ולכן בכל נבואה שהיא, העובר עליו חייב מיתה, כי הרי זה כמורד במלך שחייב מיתה ללא נפק"מ באיזה ענין מרד.

ונמצינו למדים, שגם במקום שלא חל בפועל האיסור של עובר על דברי נביא, כי לא שמע מפי הנביא וכיו"ב, מ"מ יש חומרא בענין הנבואה, ה"מדע שמגיע מהבורא ללב בני אדם", גם לגבי דברי תורה.

וי"ל שזהו החידוש כאן, שהכופר בגאולה - נוסף על עיקר הדבר שהוא כופר במה שהעידה התורה על משיח, ויתירה מזו, שהוא גורע ממצוה שבתורה, הנה יש בו גם משום חומרה יתירה זו שבדברי נבואה.

